topic 59

रुधादिगणीय परस्मै एवं आत्मनेपदी धातुएँ

कृती वेष्टने। कृणत्ति। तृह हिसि हिंसायाम्।

तृणह् इम्।

तृहः श्नमि कृते इमागमो हलादौ पिति। तृणेढि। तृण्ढः। ततर्ह। तर्हिता। अतृणेट्।

तिप् सिप् या मिप् परे होने पर 'तृणह्' अङ्ग का अवयव 'इम्' होता है। 'इम्' का मकार इत्संज्ञक है, अतः मिदचोऽन्त्यात्परः। परिभाषा से यह 'तृणह्' के अन्त्य अच् - अकार के बाद आता है। उदाहरण के लिए लट् लकार के प्रथमपुरुष - एकवचन में 'तृह्' धातु से तिप् और श्नम् आदि होकर 'तृ ण ह् ति' रूप बनता है। यहाँ 'तिप्' परे होने के कारण प्रकृत सूत्र से 'तृणह्' के णकारोत्तरवर्ती अकार के बाद 'इम्' होकर 'तृ ण ई ह् ति' रूप बनता है। तब गुण, हकार को ढकार, तकार को धकार तथा ष्टुत्व आदि होकर 'तृणेढि' रूप सिद्ध होता है।

श्नान्नलोपः

श्नमः परस्य नस्य लोपः स्यात्। हिनस्ति। जिहिंस। हिंसिता।

तिप्यनस्तेः।

पदान्तस्य सस्य दः स्यात् तिपि न त्वस्तेः। ससजुषो रुः इत्यस्यापवादः। अहिनत्, अहिनद्। अहिंस्ताम्। अहिंसन्।

सिपि धातो रुर्वा।

पदान्तस्य धातोः सस्य रुः स्याद्वा। पक्षे दः। अलोऽन्त्यस्येति। इति जरत्वम् - अहिनः, अहिनद्, अहिनत्

उन्दी क्लेदने । उनत्ति । उन्तः । उन्दन्ति । उन्दाञ्चकार ।
औनत् । औन्ताम् । औन्दन् । औनः, औनत् । औनदम् ।
अञ्जू व्यक्तिम्रक्षणकान्तिगतिषु । अनक्ति । अङ्क्तः ।
अञ्जन्ति । आनञ्ज । आनञ्जिथ, आनङ्क्थ ।
अञ्जिता, अङ्क्ता । अङ्ग्धि । अनजानि । आनक् ।

अञ्जेः सिचि ।

अञ्जेः सिचो नित्यमिट् स्यात् । आञ्जीत् । तञ्चू — संकोचने । तनक्ति । तङ्क्ता, तञ्चिता । ओविजी भयचलनयोः । विनक्ति । विज इट् इति ङित्त्वम् । विविजिथ । विजिता । अविनक् । अविजीत् । शिष्लृ विशेषणे । शिनष्टि । शिंष्टः । शिंषन्ति । शिनक्षि । शिशेष । शिशेषिथ । शेष्टा । शेक्ष्यति । हेर्धिः । शिण्ड्ढि । शिनषाणि । अशिनट् । शिंष्यात् । शिष्यात् । अशिषत् । पिष्लृ संचूर्णने । भञ्जो आमर्दने । श्नान्नलोपः । भनक्ति । बभञ्जिथ । बभङ्क्थ । भङ्क्ता । भङ्ग्धि । अभाङ्क्षीत् । भुज पालनाभ्यवहारयोः । भुनक्ति । भोक्ता । भोक्ष्यति । अभुनक् ।

भुजोऽनवने ।

ओदनं भुङ्क्ते । अनवने किम् ? महीं —
तङानौ स्तः । भुनक्ति । ञिइन्धी दीप्तौ । इन्द्धे । इन्धाते । इन्धते । इन्त्से । इन्द्ध्वे । इन्धाञ्चक्रे । इन्धिता । इन्धाम् । इन्धाताम् । इनधै । ऐन्द्ध । ऐन्धाताम् । ऐन्धत । विद विचारणे । विन्ते । वेत्ता ।

'भुज' धातु के बाद रक्षणभिन्न अर्थ में आत्मनेपद आता है। उदाहरण के लिए ओदनं भुङ्क्ते के 'भुज' धातु का अर्थ खाना है, अतः लट्लकार के ... में 'भुज' धातु से आत्मनेपद